

*Левенець А. Є., кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри пенітенціарної
педагогіки та психології Інституту
кримінально-виконавчої служби (м. Київ)*

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ З РІЗНИМИ МОДЕЛЯМИ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ

В статті представлені результати емпіричного дослідження індивідуально-психологічних особливостей працівників ДКВСУ з різними моделями стрес-долаючої поведінки, зокрема - в залежності від стажу професійної діяльності. Встановлено, що пенітенціаристів з адаптивною копінг-поведінкою відрізняє емоційна стабільність, соціальна сміливість, впевненість у собі на відміну від їхніх колег з псевдоадаптивною та дезадаптивною моделями копінг-поведінки.

Ключові слова: копінг-поведінка, копінг-модель, працівник кримінально-виконавчої служби, професійна діяльність, стаж роботи.

В статье представлены результаты эмпирического исследования индивидуально-психологических особенностей работников Государственной уголовно-исполнительной службы Украины с разными моделями стресс-преодолевающего поведения, в частности – в зависимости от стажа их профессиональной деятельности. Определено, что пенитенциаристов с адаптивным копинг-поведением отличает эмоциональная стабильность, социальная смелость, уверенность в себе, в отличие от их коллег с псевдоадаптивной и дезадаптивной моделями копинг-поведения.

Ключевые слова: копинг-поведение, копинг-модель, работник уголовно-исполнительной службы, профессиональная деятельность, стаж работы.

Постановка проблеми. Одним з перспективних напрямів розвитку психології безпеки, екстремальної психології є проблема копінг-поведінки (де «копінг», від англ. «to cope» – долати). В теорії копінг-поведінки важливе значення мають механізми подолання стресу, психологічні особливості особистості, що визначають розвиток певних форм поведінки, які призводять до адаптації чи дезадаптації людини.

В умовах професійної діяльності працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (далі ДКВСУ), що вимушені повсякденно взаємодіяти з криміногенними елементами (засудженими), обтяжені значною відповідальністю та нормативністю роботи, низькою престижністю професії [1], виникає велика кількість складних робочих ситуацій. Постійні труднощі в виконанні професійних обов'язків викликають значне психоемоційне напруження пенітенціаристів, а в довготривалій перспективі – зниження ефективності їхньої професійної діяльності [2] в повсякденних й, особливо, екстремальних ситуаціях. Це визначає необхідність дослідження особливостей формування адаптивних моделей копінг-поведінки фахівців ДКВСУ та їхньої психологічної підтримки на різних етапах професійної роботи.

Хронічна стресогенність, напруженість професійної діяльності вимагає від суб'єкта значних резервів психіки, самоконтролю, навичок саморегуляції й справляє підвищене

навантаження на таке інтегративне утворення як захисно-долаюча поведінка. Першим етапом негативного впливу численних стрес-факторів є різноманітні межові нервово-психічні стани й порушення функціонального характеру. Це визначає високу соціальну значущість, необхідність та доцільність постійного удосконалення засобів профілактики та корекції дезадаптивних нервово-психічних станів працівників ДКВС України, визначення їх особливостей у пенітенціарних фахівців з різним стажем професійної діяльності.

Метою роботи було з'ясування загальних психологічних особливостей працівників ДПТСУ в залежності від стажу їх професійної діяльності та обраної ними моделі копінг-поведінки. У такий спосіб ми планували отримати дані, щодо визначення певних індивідуально-психологічних властивостей фахівців ДКВС, які обумовлюють у них домінування певного типу копіngu. Це, у майбутньому, як ми вважаємо, надасть можливість розробити спеціальні тренінгові програми щодо навчання пенітенціаристів необхідному типу копінг-поведінки, враховуючи їхні психологічні особливості і таким чином опосередковано дозволить впливати на рівень ефективності їхньої професійної діяльності.

Матеріали та методи. Учасники. В дослідженні взяли участь 255 працівників кримінально-виконавчої служби 42 установ (персонал виправних колоній, виправних

центрів, слідчих ізоляторів). Вибірка дослідження представлена працівниками, що мають високу частоту взаємодії з засудженими (начальники відділень соціально-психологічної служби, оперуповноважені, інспектори відділу нагляду та безпеки).

Досліджувані працівники ДКВС були розподілені на три групи в залежності від показників базової моделі копінг-поведінки, що визначалась за методикою «Стратегії подолання стресових ситуацій (SACS)» С.Хобфолла згідно концепції Н.О. Сироти (1995) [3]: 1 група – «адаптивна модель копінг-поведінки» (обирають в ситуації стресу асертивні дії, пошук соціальної підтримки і вступ у соціальний контакт) – 104 особи, 2 група – «псевдоадаптивна

модель копінг-поведінки» (обирають в ситуації стресу обережні, маніпулятивні та імпульсивні дії) – 86 осіб, 3 група – «дезадаптивна модель копінг-поведінки» (обирають в ситуації стресу асоціальні, агресивні та дії уникання) – 65 осіб.

Для діагностики психологічних особливостей працівників ДКВС з різними моделями копінг-поведінки використовувалась 16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла. Одержані значення кожного фактора переводилися у стени.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку з'ясуємо індивідуально-психологічні особливості працівників ДКВСУ з різними моделями копінг-поведінки (див. табл. 1).

Таблиця 1

Індивідуально-психологічні особливості працівників ДКВСУ з різними моделями копінг-поведінки

Фактор	Стратегії копінг-поведінки			t (1, 2)	t (2, 3)	t (1, 3)
	1 група Адаптивна ($\bar{x} \pm \sigma$)	2 група Псевдоадаптивна ($\bar{x} \pm \sigma$)	3 група Деадаптивна ($\bar{x} \pm \sigma$)			
A	5,95±2,19	5,71±2,76	5,24±2,34	1,15	0,31	0,54
B	6,14±1,96	6,33±1,97	5,77±2,53	0,26	1,06	0,89
C	7,22±1,77	6,24±1,76	5,00±2,29	2,03*	2,04*	3,68**
E	6,73±2,27	6,86±2,03	7,89±1,33	0,20	1,87	2,10*
F	6,38±1,75	6,81±1,99	6,36±2,02	0,82	0,65	0,37
G	7,39±2,07	6,19±2,12	6,79±1,72	2,29*	0,87	0,70
H	6,46±1,97	5,24±1,87	4,29±1,33	2,34*	1,92	3,80**
I	3,51±1,88	4,19±1,60	4,57±2,53	1,45	0,54	1,62
L	6,57±2,28	6,95±1,86	6,71±2,27	0,69	0,34	0,20
M	4,73±1,82	5,67±2,27	5,36±1,39	1,92	0,50	1,31
N	5,59±2,03	5,67±1,77	5,36±2,17	0,14	0,46	0,38
O	5,43±2,32	6,57±1,53	7,64±1,49	2,24*	2,04*	3,30**
Q1	4,11±2,41	4,19±2,98	4,64±2,50	0,11	0,48	0,70
Q2	5,16±1,72	5,33±2,35	4,93±1,50	0,31	0,62	0,44
Q3	6,89±1,73	6,67±1,83	6,07±1,94	0,46	0,92	1,46
Q4	3,89±1,79	4,71±1,52	5,40±2,03	1,85	0,47	2,09*

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

При аналізі отриманих за 16 факторами особистості даних, нами було зафіксовано низку достовірних розходжень поміж групами випробуваних.

По-перше, достовірні відмінності були зафіксовані у виразності фактору С, який відображає емоційну стійкість та стабільність особистості. Встановлено, що працівники ДКВСУ з адаптивною моделлю копінг-поведінки демонструють високі показники рівня емоційної стабільності, на відміну від своїх колег з псевдоадаптивною та дезадаптивною моделями копінг-активності ($t=2,05$, при $p \leq 0,05$ та $t=3,68$, при $p \leq 0,01$ відповідно). Фахівців з 3-ї групи можна охарактеризувати як емоційно нестійких, імпульсивних. Вони відрізняються

нестійкістю інтересів, дратівливістю, підвищеною стомлюваністю. Дуже часто такі особистості демонструють стурбованість своїм здоров'ям, відрізняються слабкою волею. Пенітенціаристи з адаптивним типом копінгу навпроти, емоційно зрілі, спокійні, працездатні. Їм притаманні більш високі моральні якості.

Наступну відмінність спостерігаємо за фактором Е (вираженість домінування). Встановлено, що робітники ДКВСУ з дезадаптивною моделлю копінгу відрізняються більшою схильністю до домінування, непоступливістю, конфліктністю, норовливістю, впертістю, на відміну від колег з псевдоадаптивною ($t=2,10$, при $p \leq 0,05$) та адаптивною моделями стрес-долаючої поведінки.

За фактором G (соціальна нормативність поведінки) виявлено, що фахівці з адаптивною моделлю копіngu характеризуються вищим рівнем усвідомлення та дотримання соціальних норм, правил, відповідальністю, на відміну від колег з псевдоадаптивною моделлю поведінки ($t=2,29$, при $p \leq 0,05$) та дезадаптивною.

За виразністю таких поведінкових характеристик як «боязкість-смівливість» (фактор H) була встановлена наступна низка достовірних відмінностей. Виявлено, що працівники ДКВС з адаптивною моделлю копіngu визначаються як найбільш соціально смівливі та товариські. Представників псевдоадаптивної та дезадаптивної груп можна охарактеризувати як боязких, нерішучих, чутливих до потенційної загрози, обережних. Їм більш імпонує вузьке коло спілкування, вони більш комфортно почуваються, виконуючи діяльність самостійно та індивідуально, дуже важко приймають відповідальні рішення. Відмінності між 1-ю та 2-ю, 3-ю групами є достовірними на рівнях $p \leq 0,05$ та $p \leq 0,01$ (див. табл.1).

Наступна достовірна відмінність відмічена стосовно виразності фактору O (спокій – тривожність). Встановлено, що працівники ДКВС з адаптивною моделлю копінг-поведінки у порівнянні з колегами з псевдоадаптивним ($t = 2,24$, $p \leq 0,01$) та дезадаптивним копіngом ($t = 3,30$, $p \leq 0,01$), частіше демонструють впевненість у собі,

своїх силах, врівноваженість, відсутність почуття провини. Такі особистості без труднощів долають конфліктні ситуації, можуть «керувати» своїми невдачами. Показники 2 та 3 груп зазначають тривожність, чутливість, вразливість їхніх представників.

Подібну тенденцію відмічено стосовно виразності фактору Q4, який характеризує рівень розслабленості-напруженості особистості. З'ясовано, що працівники 3 групи ДКВСУ відзначаються найбільшим рівнем напруженості, фрустрованості, занепокоєння, на відміну від 1 ($t=2,09$, при $p \leq 0,05$) та 2 груп.

Узагальнюючи отримані дані, відмітимо, що у пенітенціаристів, які характеризуються адаптивним типом копінг-поведінки, спостерігається виразність низки індивідуально-психологічних якостей (емоційних, вольових), які в свою чергу можуть безпосередньо впливати на формування саме такого типу стрес-долаючої поведінки.

Наступним кроком нашого дослідження було визначення психологічних особливостей працівників ДКВСУ з різним типом копіngu в залежності від тривалості професійного стажу. При вивченні індивідуально-психологічних особливостей найменш досвідчених фахівців з різними типами копінг-поведінки нами були отримані результати, що представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Індивідуально-психологічні особливості працівників ДКВСУ (стаж служби до 5 років) з різними моделями копінг-поведінки

Фактор	Стратегії копінг-поведінки			t (1, 2)	t (2, 3)	t (1, 3)
	1 група Адаптивна ($\bar{x} \pm \sigma$)	2 група Псевдоадаптивна ($\bar{x} \pm \sigma$)	3 група Дезадаптивна ($\bar{x} \pm \sigma$)			
A	5,18±2,43	4,63±2,87	6,83±2,99	0,50	1,39	1,35
B	6,41±2,91	6,15±1,39	6,33±1,36	0,18	0,15	0,13
C	7,59±1,50	6,50±1,85	5,50±1,97	1,87	0,97	2,70*
E	7,47±1,58	6,50±2,00	7,83±1,47	1,31	1,43	0,50
F	5,88±1,49	7,40±1,69	6,50±2,59	2,07*	0,43	0,71
G	7,35±2,15	5,88±2,10	7,00±2,00	2,03*	1,01	0,36
H	6,06±2,01	5,38±1,92	4,67±1,21	0,81	0,84	2,03*
I	3,76±2,07	4,88±1,45	4,33±2,16	1,54	0,56	0,56
L	6,35±1,58	7,00±2,45	5,00±1,54	0,80	1,86	1,83
M	4,24±1,98	5,00±2,62	4,17±0,98	0,81	0,82	1,09
N	5,35±2,42	5,75±2,49	5,50±2,07	0,37	0,20	0,14
O	5,53±2,35	6,75±1,58	7,50±1,64	1,52	0,86	2,23*
Q1	5,00±2,47	3,25±2,66	4,17±2,13	1,61	0,71	0,78
Q2	5,18±1,91	6,00±2,77	4,50±1,52	0,87	1,29	0,87
Q3	6,59±1,66	7,00±1,51	5,17±2,64	0,61	1,64	1,54
Q4	3,53±1,55	4,13±0,84	4,00±2,60	1,25	0,13	0,53

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Методом порівняння даних виразності особистісних факторів в кожній з груп опитаних було виділено низку достовірних відмінностей.

Згідно даних табл. 2, за показниками фактору С, який характеризує рівень емоційної стійкості та врівноваженості особистості, найвищі бали були відмічені в 1 групі фахівців ДКВСУ, у порівнянні з 2-ю та 3-ю групами (результат значущий на рівні $p \leq 0,05$). Отже, працівників пенітенціарної системи з адаптивною моделлю стрес-долаючої поведінки відрізняє стриманість, емоційна зрілість та стійкість. Ці фахівці, як правило, врівноважені, стабільні у своїх поглядах і життєвих позиціях. Вони працелюбні, орієнтовані на реальну сутність речей, поважно відносяться до існуючих норм та правил.

Працівникам ДКВСУ, які схильні демонструвати псевдоадаптивну та дезадаптивну модель копіngu, притаманні імпульсивність, дратівливість, стомлюваність, нестійкість в інтересах та принципах. Отже, спираючись на отримані дані, можна припустити, що випробовувані з 2 та 3 груп в професійній діяльності будуть менш ефективними та успішними.

Наступна відмінність зафіксована за фактором F (стриманість - експресивність). З'ясовано, що працівники з досвідом роботи в ДКВСУ до 5 років з псевдоадаптивною моделлю копінг-поведінки характеризуються

безтурботністю, неухважністю, імпульсивністю, на відміну від своїх колег з адаптивною моделлю стрес-долаючої поведінки, які відрізняються спокоєм, серйозністю, розсудливістю, стриманістю (відмінності достовірні на рівні $p \leq 0,05$).

Також з'ясовано, що молоді фахівці з адаптивною моделлю копіngu в стресовій ситуації за фактором G відзначаються вищою нормативністю поведінки, відповідальністю, врівноваженістю, ніж працівники 2 групи ($t=2,03$, при $p \leq 0,05$) та 3 групи.

Останні достовірні відмінності серед фахівців з досвідом роботи до 5 років зафіксовані за фактором O. Виявлено, що найбільш тривожні, невпевнені у собі, схильні до переживань фобії та страху працівники дезадаптивної групи, у порівнянні з показниками представників 1 групи ($t=2,23$, при $p \leq 0,05$), які відзначаються спокоєм та впевненістю у собі.

Таким чином, можна стверджувати, що фахівці з 1 групи є більш цілеспрямованими, впевненими, принциповими, ніж випробовувані з 2 та 3 груп.

Далі нами було проаналізовано показники виразності особистісних факторів в групі працівників ДКВС з різними моделями копінг-поведінки, стаж професійної діяльності яких становить від 5 до 10 років. Отримані результати наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Індивідуально-психологічні особливості працівників ДКВСУ (стаж служби до від 5 до 10 років) з різними моделями копінг-поведінки

Фактор	Стратегії копінг-поведінки			t (1, 2)	t (2, 3)	t (1, 3)
	1 група Адаптивна ($x \pm \sigma$)	2 група Псевдоадаптивна ($x \pm \sigma$)	3 група Дезадаптивна ($x \pm \sigma$)			
A	6,68±1,28	5,13±1,44	6,24±2,21	2,06*	1,30	0,31
B	5,11±3,16	6,05±2,88	4,26±2,98	0,70	1,78	0,69
C	7,39±1,34	6,38±2,06	5,50±1,41	1,15	0,56	2,07*
E	7,69±1,89	7,13±2,35	8,07±0,81	0,47	0,70	0,55
F	7,08±1,76	7,39±2,13	6,05±2,16	0,40	1,04	0,90
G	6,15±1,97	5,88±2,80	7,07±2,00	0,20	0,82	0,77
H	7,46±1,65	5,52±2,14	3,26±1,50	2,13*	2,11*	4,54**
I	3,45±1,89	3,79±1,83	3,74±2,87	0,39	0,01	0,27
L	6,98±2,73	6,74±1,59	7,50±2,65	0,13	0,62	0,38
M	4,99±1,79	6,22±1,83	6,04±0,01	1,34	0,38	1,05
N	5,85±1,54	5,13±1,13	6,86±1,15	1,06	1,59	1,58
O	5,63±1,09	6,38±1,68	7,25±1,50	0,67	0,91	2,13*
Q1	3,44±2,67	5,63±3,46	3,78±2,21	1,54	1,13	0,25
Q2	5,25±1,55	4,63±2,13	6,22±0,50	0,66	2,00	1,71
Q3	6,29±1,69	6,74±2,55	6,72±1,26	0,55	0,01	0,66
Q4	4,79±2,00	5,13±1,46	6,07±1,63	0,52	1,04	1,26

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Згідно даних табл. 3, встановлено, що за показниками фактору А (замкнутість - товариськість), рівень спрямованості на спілкування та на взаємодію з іншими, достовірно нижчий в групі пенітенціаристів, яким властива дезадаптивна модель копінг-поведінки, ніж у фахівців з адаптивною ($t=2,75$, при $p\leq 0,05$) та псевдоадаптивною копінг-поведінкою в ситуації професійного стресу. Можна припустити, що саме комунікабельність, природність, настрої на співпрацю та на взаємодію можуть визначати адаптивність поведінки в складних ситуаціях. Нагадаємо, що саме до адаптивної моделі копіngu належать такі типи стрес-долаючої поведінки як асертивні дії, встановлення соціальних контактів та пошук соціальної підтримки. Також зауважимо, що на відміну від своїх колег, працівники ДКВУ, що демонструють дезадаптивну копінг-поведінку, більш схильні до індивідуальної та самостійної роботи – а це, у свою чергу, може негативно позначитись на ефективності виконання професійної діяльності.

Наступна низка достовірних відмінностей зафіксована за даними фактору С. Встановлено, що найбільша емоційна стабільність фіксується серед пенітенціаристів з адаптивною моделлю подолання стресових ситуацій, на відміну від менш емоційно зрілих, схильних до частої зміни настрою, роздратованості та іпохондрії представників 3 групи ($t=2,07$, при $p\leq 0,05$) та 2 групи (див. табл. 3). Є дані, що цей фактор пов'язаний з силою нервової системи, її лабільністю. Тобто, можна висувати, що представники групи з адаптивною поведінкою є більш стресостійкими та здатні регулювати свій психічний стан та свою поведінку.

Також відзначимо наявність достовірних відмінностей за фактором Н у всіх 3-х досліджуваних груп за базовою моделлю стрес-долаючої поведінки. Встановлено, що найбільш соціально сміливими, готовими до зустрічі з новими обставинами та людьми є представники 1 групи, на відміну від схильних до боязкості та стриманості пенітенціаристів з дезадаптивною моделлю копінг-поведінки ($t=4,54$, при $p\leq 0,01$) та псевдоадаптивною моделлю ($t=2,13$, при $p\leq 0,05$).

Остання встановлена достовірна відмінність у фахівців зі стажем професійної роботи від 5 до 10 років – показник за фактором О, який свідчить, що для пенітенціаристів з дезадаптивною моделлю копіngu притаманна стурбованість, невпевненість в собі, своїх силах, схильність до критичного аналізу свого внутрішнього світу. У таких особистостей переважає негативний настрій, часто спостерігається загальний депресивний фон, фахівці можуть демонструвати невротичні стани. Ці особливості, безумовно, не можуть не впливати на характер поведінки фахівця в стресовій ситуації. На відміну від показників 3 групи, працівники з адаптивною моделлю стрес-долаючої поведінки характеризуються впевненістю у собі, холонокровністю у складних життєвих та професійних ситуаціях (результат значущий на рівні $p\leq 0,05$).

Аналіз результатів виразності особистісних факторів в групі фахівців зі стажем професійної діяльності більше 10 років дозволив отримати наступні достовірні відмінності (див. табл. 4).

Таблиця 4

Індивідуально-психологічні особливості працівників ДКВСУ (стаж служби більше 10 років) з різними моделями копінг-поведінки

Фактор	Стратегії копінг-поведінки			t (1, 2)	t (2, 3)	t (1, 3)
	1 група Адаптивна ($\bar{x} \pm \sigma$)	2 група Псевдоадаптивна ($\bar{x} \pm \sigma$)	3 група Дезадаптивна ($\bar{x} \pm \sigma$)			
A	6,68±1,89	6,49±2,40	3,51±1,91	0,17	2,01	2,75*
B	5,56±2,53	6,25±1,09	6,24±1,50	1,93	0,05	1,86
C	6,54±2,41	5,67±1,14	3,77±1,26	0,98	2,31*	2,77*
E	4,62±2,37	7,04±1,87	7,23±2,63	2,13*	0,16	2,18*
F	6,68±2,06	5,60±2,07	6,59±1,29	0,88	0,79	0,08
G	8,01±1,70	7,26±1,92	6,26±1,26	0,82	0,89	2,11*
H	6,29±2,04	4,69±1,51	4,79±0,97	2,07*	0,18	1,80
I	3,26±1,61	3,84±1,30	5,79±2,98	0,77	1,33	2,10*
L	6,61±2,95	7,29±1,48	8,57±0,58	0,52	1,80	2,04*
M	5,44±1,43	5,83±2,49	6,51±1,29	0,40	0,50	1,39
N	5,86±1,87	6,46±1,14	4,56±1,91	0,76	1,84	1,56
O	5,19±1,37	6,67±1,51	8,26±1,50	1,93	1,63	3,79**
Q1	4,30±1,56	4,42±2,07	6,21±3,09	0,10	1,66	1,92
Q2	5,13±1,72	5,41±2,07	4,26±1,50	0,29	0,96	0,91
Q3	8,13±1,37	6,08±0,70	6,77±0,50	3,91**	0,86	2,19*
Q4	3,70±1,89	5,05±2,34	5,57±0,58	1,16	0,46	1,82

* $p\leq 0,05$, ** $p\leq 0,01$

Згідно отриманим даним за фактором А (див. табл. 4), з'ясовано, що працівники з досвідом роботи в системі ДКВСУ з адаптивною моделлю копінг-поведінки відзначаються вищою схильністю до спілкування. Вони добросердечні, товариські, відкриті до спілкування та встановлення нових контактів, активні в усуненні конфліктів, на відміну від колег, які застосовують дезадаптивну модель поведінки у вирішенні складних професійних ситуацій, та які відзначаються закритістю, скептицизмом, уособленістю, критичністю до людей ($t=2,75$, при $p \leq 0,05$).

Наступна особливість поведінки найдосвідченого контингенту пенітенціарних працівників зафіксована за фактором С. Встановлено, що найбільша емоційна нестійкість відзначається у представників груп з дезадаптивною та псевдоадаптивною моделями поведінки, що визначає їхню низьку толерантність до фрустрації, мінливість настрою та інтересів, дратівливість, іпохондрію та інші невротичні симптоми. Представники групи з адаптивною копінг-моделлю поведінки характеризуються стриманістю, сталістю інтересів, реалістичним настроєм (у порівнянні з даними 3 групи, результат значущий на рівні $p \leq 0,05$, див. табл. 4).

Наступний зафіксований факт наявності достовірних відмінностей спостерігається за фактором Е (вираженість прагнення домінування). З'ясовано, що найбільш досвідчені пенітенціаристи з адаптивною моделлю копіngu не прагнуть до домінування, проти показників їхніх колег з 2 та 3 груп ($p \leq 0,05$ в обох випадках відповідно).

Нормативністю поведінки відзначаються представники 1 групи з адаптивною моделлю копіngu, на відміну від фахівців з дезадаптивною моделлю поведінки, згідно результатам за фактором G ($t=2,11$, при $p \leq 0,05$).

Також було зафіксовано достовірне розходження у виразності особистісного фактору Н (ступінь активності особистості в соціальних контактах) поміж 1 та 2 групами досліджуваних ($t=2,07$, при $p \leq 0,05$). Відмічено, що пенітенціаристи з адаптивною моделлю стрес-долаючої поведінки, на відміну від фахівців, яким властива дезадаптивна модель копіngu, характеризуються активністю, соціальною

смівливістю, готовністю до ризику. Дуже важливим є те, що ці працівники відрізняються готовністю до діяльності в незнайомих обставинах, вони здатні до самостійного прийняття рішень, прийняття відповідальності.

Подальший розгляд результатів дозволив виділити достовірні відмінності у виразності особистісного фактору І (жорсткість – м'якість). Відмічено, що цей фактор є найбільш виразним у фахівців 3 груп, які схильні в стресових ситуаціях демонструвати дезадаптивну копінг-поведінку, на відміну від їхніх колег з адаптивною моделлю стрес-долаючої копінг поведінки ($p \leq 0,05$). Представникам 3 групи найдосвідченіших працівників кримінально-виконавчої служби властиві чуттєвість, художнє сприйняття світу, чутливість, емоційність, схильність до емпатії та співчуття. З одного боку перераховані якості є вкрай важливими для фахівця, що кожен день працює з людьми, хоча й засудженими, проте зазначені якості зворотно пропорційні показнику емоційної та психічної стійкості працівника, а отже провокують низьку опірність стресу.

Встановлено також, що фахівці ДКВСУ з псевдоадаптивною моделлю копінг-поведінки відзначаються, згідно показникам за фактором L, найбільшою підозрілістю, заздрістю, егоцентричністю, на відміну від їхніх колег з 1 та 2 груп (дані достовірні на рівні $p \leq 0,05$).

Необхідно також відмітити, що особистісний фактор О, який певною мірою співвідноситься з вище дослідженим фактором І, є також більш виразним в 3 групі пенітенціаристів, на відміну від показників 1 групи ($t=3,79$, при $p \leq 0,01$). Високий бал за цим фактором свідчить про те, що таким особистостям притаманне стурбованість, невпевненість в собі, своїх силах, схильність до критичного аналізу свого внутрішнього світу. У таких робітників переважає негативний настрій, часто спостерігається загальний депресивний фон, фахівці можуть демонструвати невротичні стани. Ці особливості, безумовно, не можуть не впливати на характер поведінки працівника в стресовій ситуації.

Останні значущі відмінності в отриманих результатах 3-х груп відмічено у виразності особистісного фактору Q3 (рівень самоконтролю особистості). Було встановлено, що фахівці з 1 групи, у

порівнянні зі своїми колегами з 2 та 3 груп (дані достовірні на рівні $p \leq 0,01$ та $p \leq 0,05$ відповідно), відрізняються цілеспрямованістю, вмінням контролювати свої емоційні прояви та поведінку (що переключається з даними за фактором С), точністю виконання соціальних вимог. Ці пенітенціаристи відзначаються високим рівнем внутрішнього контролю поведінки (на відміну від соціальної нормативності поведінки, що вимірюється фактором G), самодостатністю.

Узагальнюючи отримані дані можна зауважити, що фахівці кримінально-виконавчої служби з адаптивною моделлю копінг-поведінки в ситуації стресу відрізняються найвищими серед всіх груп досліджуваних показниками виразності комунікативних (А, Н) та емоційно-вольових якостей (С, G, О). Друге місце у виразності таких якостей займають фахівці з псевдоадаптивною моделлю подолання стресу, а третє місце – відповідно пенітенціаристи з дезадаптивною моделлю копінг-поведінки.

Висновки.

1. Фахівці ДКВСУ з адаптивною копінг-поведінкою відрізняються вищим рівнем емоційної стабільності (С), врівноваженості (О), соціальної сміливості (Н), на відміну від їхніх колег з псевдоадаптивною та дезадаптивною моделями копінг-поведінки.

2. За стажем професійної діяльності з'ясовані додатково наступні індивідуальні особливості працівників ДКВСУ: 1) зі стажем до 5 років: з адаптивною моделлю копінг-поведінки – найвищі показники соціальної нормативності поведінки (G), з псевдоадаптивною – експресивності та імпульсивності (F); 2) зі стажем від 5 до 10 років: з адаптивною моделлю копінг-поведінки – вищий рівень спрямованості на спілкування та взаємодію з іншими (А); 3) зі стажем більше 10 років: з адаптивною поведінкою – вища слухняність (Е), соціальна нормативність поведінки (G), самоконтроль та самодостатність (Q3), з дезадаптивною – чуттєвість та емоційність (I), підозрілість (L).

Література

1. Кренёва Ю. А. Девиантное поведение сотрудников пенитенциарной системы / Ю.А. Кренёва – Ростов н/Д.: ЮФУ, 2008. – 49 с.
2. Медведев В.С. Професійна деформація співробітників пенітенціарних установ: навч. посіб. / В.С. Медведєв – К: РВВ КІВС при УАВС, 1996. – 81 с.

Levenets A. E., candidate of psychological sciences, senior tutor

INDIVIDUALLY-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE EMPLOYEES OF THE STATE PENAL SERVICE WITH DIFFERENT MODELS OF COPING BEHAVIOR

The article presents the results of empirical research of individually-psychological features of the State penal service employees with different models of coping behavior, depending in particular on their professional experience. It is found that penitentiary officers with adaptive coping behavior show emotional stability, social boldness, self-confidence unlike their colleagues from pseudo-adaptive and dez-adaptive models of coping behavior. According to the experience of professional activity there are additionally identified the following individual features of the penal service officers:

1) with the experience till 5 years: adaptive model of coping behavior – the highest indicators of normativity behavior; with pseudo-adaptive – expressiveness and impulsiveness.

2) with the experience from 5 till 10 years: adaptive model of coping behavior – higher level of focus on communication and interaction with others.

3) with the experience of more than 10 years: adaptive behavior - higher obey, formal obedience, standardization of behavior, self-control and self-reliance; with dez-adaptive model – sensuality and emotion, suspicious.

In general, the officers of the penal service with the adaptive model of coping behavior in situations of stress are the highest among all groups of indices of expressiveness of communicative and emotional-volitional qualities, the next place for the expressiveness of these qualities on professionals with pseudo-adaptive model for overcoming stress, and third place respectively possess penitentiary officers with dez-adaptive model of behavior.

Key-words: coping behavior; coping model, penal service officer; professional activity, professional experience.